

ΥΨΗ ΤΗΣ ΠΤΗΣΗΣ Βασίλης Λαμπρόπουλος

«Αυτό δε» είναι σχέδιο πτήσης
Είναι το δικό μου
επείγον πολίτευμα»

(Εξυπερό σημαίνει χάνομαι, σελ. 14)

Στην ποίηση του Γιάννη Στίγκα κυριαρχεί η αλληγορική εικόνα μιας επικίνδυνης και συχνά μοιραίας πτήσης. Ανθρώπινα, ζωικά ή μυθικά όντα (καθώς και διάφορα αεροσκάφη) ίπτανται και απειλούνται από εσωτερικές ή εξωτερικές δυνάμεις. Η ακροσφαλής και συνήθως καταδικασμένη πτήση τους ολοκληρώνεται και επιβεβαιώνεται ταυτόχρονα ως ελευθερία και ως τιμωρία της ελευθερίας τους. Το γκρέμισμα (από κομμένα φτερά, κυνηγητικά σκάγια ή εθελούσιο πήδημα) επαληθεύει το πέταγμα, ο γκρεμός το ύψος, ο κάτω κόσμος τη ζωή. «Αυτές είναι οι δύο κάθετες κινήσεις της ζωής ή της ψυχής», είπε σε συνέντευξη ο ποιητής. Μαζί συνιστούν μια βασική «αρνητική διαλεκτική», όπως διαπίστωσε ο Σπύρος Γιανναράς: «Εμένα ο ήλιος μου / έχει φτερούγες / — δεν πετάει / σέρνεται μέσα [] Πέρα από μας / ένας ουρανός στα μέτρα μας / προσμένει (Η αλητεία του αίματος, σελ. 33)».

Η μοιραία πτήση ως πραγμάτωση και τιμωρία της ελευθερίας είναι μια αλληγορία που μπορεί να χρησιμεύσει ως ένα ερμηνευτικό κλειδί στην ποίηση του Στίγκα. «Όραση, ουρανός και η μετωνυμία του, το γαλάζιο —που κινδυνεύει—, [] αλλά και άπειρο και πανοπτική θεώρηση του ποιητή ως πλατωνικού ιερού πτηνού []. Ποιητής ιπτάμενος σαν τον Εξυπερό, που χάθηκε σαν άλλος Ίκαρος στη θάλασσα, [] που είχε πάθος με τις πτήσεις και δεν φοβόταν την πτώση», σύμφωνα με την περιεκτική επισήμανση της Τίτικας Δημητρούλια. Πώς όμως να συζητήσουμε την αλληγορία χωρίς να συμφιλιώσουμε τις άτεγκτες αντιθέσεις της;

Προτείνω πως μπορούμε να βρούμε μια σειρά από χρήσιμες προ-

σεγγίσεις σε αυτή την αλληγορία στις διαδοχικές ερμηνείες που έδωσε ο Βάλτερ Μπένγιαμιν στο πιο αγαπημένο του απόκτημα, τον πίνακα του Πάουλ Κλέε *Angelus Novus* (1920). Γνωρίζουμε από δημοσιευμένα και αδημοσίευτα γραφτά του ότι ο Μπένγιαμιν έδωσε τουλάχιστον πέντε διαφορετικές ερμηνείες στον αλλόκοτο άγγελο και επίσης τον συσχέτισε με το έργο πολλών συγγραφέων (όπως ο Μαρξ και ο Μπωντλαίρ) χωρίς από ό,τι φαίνεται να ενδιαφερθεί για την πρόθεση του ζωγράφου (η οποία μάλλον αποσκοπούσε σε απεικόνιση του Χίτλερ). Ας δούμε συνοπτικά ποιες ήταν αυτές οι ερμηνείες.

Το 1922, όταν σκόπευε να τιτλοφορήσει *Angelus Novus* ένα περιοδικό που ποτέ δεν έβγαλε, ο Μπένγιαμιν υιοθετούσε την παλιά εβραϊκή παράδοση πως ο Θεός δημιουργεί άπειρους αγγέλους που τον υμνούν για λίγο καιρό και μετά αφανίζονται. Το 1931, στο δοκίμιό του για τον Καρλ Κράους, παρουσιάζει τον άγγελο σαν προφήτη που, όπως ο Βιεννέζος συγγραφέας, κηρύσσει στους Εβραίους να αποκηρύξουν τη θρησκευτική κληρονομιά τους. Το 1933, στο δοκίμιο «Agesilaus Santander», πιστεύει, κατά την εβραϊκή παράδοση, πως, όπως όλοι οι άνθρωποι, έχει έναν κρυφό εαυτό, τον προσωπικό του άγγελο. Αργότερα το 1933, στο δοκίμιο «Εμπειρία και πενία», βλέπει στον πίνακα τον Σοβιετικό «Νέο Άνθρωπο». Τέλος το 1940, στην 9η από τις «Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας», η μορφή γίνεται ο «άγγελος της ιστορίας» που η θύελλα της προόδου τον ωθεί προς το μέλλον στο οποίο όμως εκείνος γυρίζει την πλάτη για να ατενίσει, αδρανής και παραιτημένος, τα συντρίμια του παρελθόντος. Αφού ούτε η Μεσσιανική σωτηρία ούτε η Χριστιανική ανάσταση συντελέστηκαν, η μελαγχολική μορφή του υλιστή ιστορικού ατενίζει την ανολοκλήρωτη ιστορία σαν καταστροφή.

Βλέπουμε λοιπόν πως η προσέγγιση του Μπένγιαμιν στον πίνακα του Κλέε πέρασε διαδοχικά από εθνογραφική σε Βιβλική σε θεολογική σε πολιτική σε ιστορική οπτική. Μέσα σε είκοσι σχεδόν χρόνια άλλαζε διαρκώς ανάλογα με τις προσωπικές, κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες. Ο κριτικός δεν επιδίωξε ποτέ μια σύνθεση ούτε μια αναφορά στην οπτική του καλλιτέχνη. Αν είχε ζήσει περισσότερο, θα είχε συνεχίσει να παράγει καινούργιες ερμηνείες στο φως νέων καταστάσεων.

Η ποικιλία των διαφορετικών προσεγγίσεων του Μπένγιαμιν μπο-

ρεί να βοηθήσει στην κατανόηση του ρόλου του αγγέλου στην ποίηση του Στίγκα, ο οποίος ομολογεί «ακόμα δεν ξεδιάλυνα / ποιος μου μαχαίρωσε τον Άγγελο». Μπήκαν ο Ρίτσος, ο Λειβαδίτης, ο Σαχτούρης «όλοι μ' αγγελικά χαμόγελα / ματοβαμμένοι κάργα» (Ισόπαλο τραύμα, σελ. 26). Κι αλλού παρατηρεί πως «τον άγγελο δεν τότε κάνουν τα φτερά του» (Η όραση θ' αρχίσει ξανά, σελ. 43). Τελικά «Ο πήγασος πεθαίνει στον αέρα όπως καθετί που αρνείται τη φθαρτότητά του» («Πήγασος ή Ο άγγελος των αλόγων» στο *Εξυπερύ*, σελ. 13). «Ο ποιητής εξεγείρεται απέναντι σε έναν κόσμο που του παραχωρεί το χρόνο σακάτη, στέλνει τους αγγέλους να τρώνε από τα σκουπίδια και γεμίζει πάνθηρες την πόλη», παρατηρεί ο Θωμάς Τσαλαπάτης.

Γενικότερα, ο Μπένγιαμιν θα εμπλουτίσει τη μελέτη της αλληγορίας της πτήσης στον Στίγκα όπου το ιπτάμενο ον μπορεί να είναι πτηνό («το θαύμα είν' ένα χελιδόνι απόκρημνο», *Ο δρόμος μέχρι το περιίπτερο*, σελ. 16) ή ποιητής (*Εξυπερύ σημαίνει χάνομαι*) ή ακόμα, αφηρημένα και συμβολικά, φτερούγα, όπως σε αυτούς τους στίχους:

«με την έγνοια μου στη φτερούγα / Αυτή: το μέγα απόπτημα»
(*Αλητεία* σελ. 41)

«Είναι μεγάλη αίρεση η φτερούγα / είναι μεγάλη δίψα» (σελ. 45)

«Φτερούγα είναι ό,τι κόβεται σύρριζα» (σελ. 48) [πλήρες ποίημα]

«Φτερούγα είναι το υπόλοιπο της ψυχής / που πάει προς αιθάλη»
(σελ. 54)

Εδώ και δεκαπέντε χρόνια, από συλλογή σε συλλογή, ο Γιάννης Στίγκας, «ένας ρέκτης της πτήσης και ταυτόχρονα ένας μύστης της πτώσης» κατά τον Διονύση Μαρίνο, αλλάζει και επεξεργάζεται την οπτική του με τρόπο ανάλογο με εκείνο του Βάλτερ Μπένγιαμιν, βλέποντας την ασταθή φτερούγα υπαρξιακά, λογοτεχνικά, πολιτικά, ιστορικά κλπ. Παρόμοια με τον άγγελο του Μπένγιαμιν, την πτήση του Στίγκα και των συγγραφέων του (Καρυωτάκη, Πόου, Εξυπερύ, Τσελάν) διαπνέει ένας τραγικός ηρωισμός («Παρακαλώ σας / να βρείτε ένα τέλος πανύψηλο / Ας μείνει τουλάχιστον / ατόφιο το τίποτα», *Αλητεία*, σελ. 52) και κατατρύχει μια αριστερή μελαγχολία («Ψωμί /

Παιδεία / Ελευθερία / σ' όλα δοκίμασα τα δόντια μου / σ' όλα μού σπάσανε», *Βλέπω τον κύβο Ρούμπικ φαγωμένο*, σελ. 13).

Όπως σχολιάζει εξαιρετικά ο Πέτρος Γκολίτσης, «ο Μαγιακοφσκικός μετασχηματισμένος σαφώς τόνος του Στίγκα, με τη φορά ενός Πάουντ [] μας επιτρέπει να κατανοήσουμε [] πώς η αδυναμία του 'πένθους' καθιστά μια ποίηση 'μελαγχολική' και πώς φορτίζεται με αριστερό πρόσημο. Δηλαδή η αδυναμία του να θρηνήσει κανείς, να αφήσει το 'πεφλημένο' και άρα να ξεπεράσει το τραύμα και την απώλεια, καθιστά βαθιά και 'ουσιαστική' την επίγνωση του οριστικά χαμένου στο παρελθόν 'κανονικού ρυθμού'. Ο οποίος 'ρυθμός' στην παραμονή του εντός αυτής της 'μη κανονικότητας' μετατρέπεται άλλοτε σε αντιδραστικότητα και άλλοτε σε εξέγερση, οι οποίες και ποικίλλουν — και εκφράζονται ως ένα πραγματικό πολυσύνθετο και ιστορικά δυναμικό ρεύμα— από την καταφυγή στην 'αισθητική της ηττοπάθειας' και την αποκήρυξη της δράσης (καθιστώντας τη, μελαγχολία 'οντική') έως την αποθέωση της 'ακραίας' πράξης, έστω ως αξίωση (μετατρέποντάς την σε 'αριστερή'). Και εδώ είναι ακριβώς όπου αναπτύσσεται και επι-συμβαίνει ο Στίγκας και το ποίημά του».

Όπως ο Μπένγιαμιν πειραματίστηκε με διαφορετικές ερμηνείες του ίδιου πίνακα χωρίς να ενδιαφερθεί για τις προθέσεις ή επιθυμίες του ζωγράφου, έτσι κι εγώ, χωρίς να ενδιαφερθώ για τους σκοπούς του ποιητή (αν π.χ. γνωρίζει ή σκέφτηκε τα έργα που αναφέρω), υποστηρίζω πως το έργο του αξίζει να τοποθετηθεί και να λειτουργήσει σε πολλά και ετερόκλητα ερμηνευτικά πεδία. Παραφράζοντας τους Ντελέξ & Γκαταρί (*Χίλια πλατώματα*, 1980), θα έλεγα πως η πτήση διαφεύγει από τη σταθερότητα της εδαφοποίησης και ανοίγει την πορεία προς πολλαπλότητες. Έτσι το πεδίο των αγγελόκρουστων στοχασμών του Μπένγιαμιν μπορεί να προεκταθεί χρονολογικά προς τα πίσω, για να περιλάβει τους τιμωρημένους αγγέλους στον *Απολεσθέντα παράδεισο* (1667) του Μίλτον και τους μελαγχολικούς αγγέλους στις *Ελεγείες του Ντουίνο* (1923) του Ρίλκε, ή προς τα εμπρός τους περιπλανώμενους αγγέλους του Πέτερ Χάντκε στην ταινία του Βιμ Βέντερς *Τα φτερά του έρωτα* (1987): «Τραβώντας την περόνη του φωτός / μου εξερράγη ο άγγελος» (*Όραση*, σελ. 45).

Η πρόκληση της αβέβαιης πτήσης ισχύει εξίσου και για τον κριτι-

κό. Καθώς έχω τονίσει, είναι και άδικο και κοντόφθαλμο να περιορίζουμε την αναρχο-μελαγχολική ποιητική γενιά του 2000 σε ελληνικές επιδράσεις, και μάλιστα της πενιχρής γενιάς του 1970. Το εύρος του Στίγκα, που είναι από τους πρωτοπόρους της κίνησης, δείχνει πως η ριζωματική νέα ελληνική ποίηση («βιβλία πολεμικών μηχανών εναντίον βιβλίων κρατικών μηχανών», στην «Εισαγωγή: Ρίζωμα» των Ντελεζογκαταρί) συνομιλεί με ένα παγκόσμιο φάσμα λογοτεχνών και στοχαστών στο οποίο και αξίζει να τοποθετηθεί από την κριτική. Αυτό θα γίνει αν συζητηθεί νομαδολογικά με άξονα διεθνείς προβληματισμούς και πειραματισμούς, όπου συνομιλούν ο Ηράκλειτος με τον Χάιλντερλιν και τον Τσελάν («άχου να γκρεμιστώ σωστά / σ' ένα σωστό ξημέρωμα / μπας και φωνάξω αληθινά κι εγώ / Αγκιβατείν - Pallaksch», *Περίπτερο*, σελ. 17) παρά ιστορικά με βάση εντόπιες επιδράσεις και κληρονομιές. Όπως έχει δηλώσει ο πρωταγωνιστής του Στίγκα: «Κι άμα πηδάω κάθε νύχτα / από την κορυφή της λύπης μου / δεν είναι από συνήθεια / είναι γιατί / η αλήθεια, κύριοι / προϋποθέτει ύψος» (*Όραση*, σελ. 53).

ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΓΓΛΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Giorgio Agamben: "Walter Benjamin and the Demonic: Happiness and Historical Redemption" in *Potentialities* (1999).

Susan Handelman: "Walter Benjamin and the Angel of History, in *Fragments of Redemption: Jewish Thought and Literary History in Benjamin, Scholem and Levinas* (1991).

Christoph Hollender: "The Angels in Rilke's *Duino Elegies*: Theological vs. Ontological Interpretations." *History of European Ideas* 20:1-3, 1995.

Sami Khatib: "Melancholia and Destruction: Brushing Walter Benjamin's 'Angel of History' against the Grain". *Crisis & Critique* 3:2, 2016.

Vivian Liska: "The Reproducibility of the Angelus Novus in the Moment of Danger". *Forum for World Literature Studies*, 2015.

Stéphane Mosès: *The Angel of History: Rosenzweig, Benjamin, Scholem* [1992] (2009).

O. K. Werckmeister: "Walter Benjamin's Angel of History, or the Transfiguration of the Revolutionary into the Historian". *Critical Inquiry* 22:2, 1996.

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΑ ΞΕΣ ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Γιανναράς, Σπύρος. Γιάννης Στίγκας: *Η πώση ως πτήση και η πτήση ως ποίηση*, περιοδικό «Ο Αναγνώστης», Νοέμβριος 2017.

Γκολίτσας, Πέτρος. *Ο ποιητής Γιάννης Στίγκας: Ένας homo maestro που ενορχησιρώνει τα εσώτερα τέρατα της ποίησης, του μύθου και της ιστορίας*, περιοδικό «Intellectum», Οκτώβριος 2014.

Δημητρούλια, Τίτκα. *Ο δρόμος μέχρι το περίπερο/Βλέπω τον κόσμο του Ρούμπικ φαγωμένο*, περιοδικό «Τα Ποιητικά», Ιούνιος 2015.

Μαρίνος, Διονύσης. *Κάθε άνοδος και πώση*, περιοδικό «Fractal», Σεπτέμβριος 2017.

Τσαλαπάτης, Θωμάς. *Ο Γιάννης Στίγκας και το ισόπαλο τραύμα*, εφημερίδα «Εποχή», Οκτώβριος 2011.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΕΟΝΤΖΑΚΟΣ

Γεννήθηκε στην Καβάλα το 1974. Σπούδασε μουσική. Ζει και εργάζεται στη Θεσσαλονίκη. Έχει εκδώσει τις συλλογές: *Κόμικ*, Τα τραμάκια, 2001. *Η Κίρκη ξαφνικά*, Μεταίχμιο, 2004. *Κινέζικα*, Νεφέλη, 2010. *Τα σκυλιά του Ακταίωνα*, Νεφέλη, 2014. *Τίγρεις σε ενυδρείο*, Σαιξπηρικών, 2016. *Το μάτι και η νόχτα*, Νεφέλη, 2016. Τα δύο τελευταία βιβλία του κυκλοφορούν από τις εκδόσεις Νεφέλη, *Τοπία ξανά*, *Η αγάπη*, 2018. Υπό έκδοση βρίσκονται οι συλλογές *Αρία* και *Περπατώντας, μερικά ποιήματα για το τίποτα*. Ποιήματά του έχουν δημοσιευτεί σε περιοδικά, έχουν φιλοξενηθεί σε ανθολογίες και συλλογικές εκδόσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Τελείωσε το Νεοελληνικό Τμήμα της Φιλοσοφικής Αθηνών το 1974, πήρε το διδακτορικό του από το Νεοελληνικό της Φιλοσοφικής Θεσσαλονίκης το 1979 και έκανε έρευνα στο Νεοελληνικό του Μπέρμιγχαμ με μεταδιδακτορική υποτροφία για δύο χρόνια. Το 1981 εγκαταστάθηκε στην Αμερική, όπου σταδιοδρομεί από τότε ως Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας. Αρχικά δίδαξε στο Πολιτειακό Πανεπιστήμιο του Οχάιο και το 1999 έγινε ο πρώτος κάτοχος της Νεοελληνικής Έδρας Κ. Π. Καβάφη στα Τμήματα Κλασικής και Συγκριτικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου του Μίσιγκαν. Από το 2018 είναι Ομότιμος κάτοχος της Έδρας Κ. Π. Καβάφη. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα κινούνται από τους Προσωκρατικούς ως την Γενιά του 2000, από τη λογοτεχνία ως τη φιλοσοφία και τη μουσική, και από την «υψηλή» τέχνη ως τη «λαϊκή» κουλτούρα.

Έχει γράψει 3 επιστημονικά βιβλία: *Literature as National Institution: Studies in the Politics of Modern Greek Criticism*, Princeton University Press, 1988. *The Rise of Eurocentrism: Anatomy of Interpretation* Princeton University Press, 1993. *The Tragic Idea*, Duckworth, 2006. Το επόμενο, 4^ο βιβλίο του έχει θέμα την επανάσταση ως τραγωδία στο Δυτικό θέατρο από τους Γερμανούς Ρομαντικούς ως σήμερα. Έχει επιμεληθεί και συνεπιμεληθεί 4 βιβλία και αφιερώματα περιοδικών: *The Text and Its Margins: Post-Structuralist Approaches to Twentieth-Century Greek Literature*, Pella, 1985. *Twentieth-Century Literary Theory: An Introductory Anthology*, State University of New York Press,

1987. *The Humanities as Social Technology*, αφιέρωμα περιοδικού *October*, 1990. *Ethical Politics*, αφιέρωμα περιοδικού *South Atlantic Quarterly*, 1996.

Δημοσιεύει μελέτες, δοκίμια και βιβλιοκρισίες σε επιστημονικά περιοδικά και συλλογές στην Αμερική, Ευρώπη και Αυστραλία. Συμμετέχει στη συντακτική επιτροπή πολλών επιστημονικών περιοδικών καθώς και σε επιτροπές της αμερικανικής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών. Παρουσιάζεται τακτικά στον ελλαδικό και ελληνο-αμερικανικό ημερήσιο και περιοδικό τύπο με άρθρα, κριτικές, συνεντεύξεις, γνώμες κλπ. Κρατά το μπλογκ *Piano Poetry Pantelis Politics*.

Επιμελείται ένα δοκιμαστικό ιστολόγιο για θέματα ποίησης, μουσικής, φίλιας και πολιτικής και μια επιστημονική ιστοσελίδα για την επανάσταση ως ύβρη στη νεώτερη τραγωδία.

ΝΙΚΟΛΑΣ ΕΥΑΝΤΙΝΟΣ

Γεννήθηκε το 1982. Σπούδασε Νεότερη Ιστορία και Νεοελληνική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Τύπωσε τις ποιητικές συλλογές: *Μικρές Αγγελίες και Ειδήσεις*, Γαβριηλίδης, 2008. *Ρουβίκωνας στα μέτρα μας*, Μελάνι, 2011. *Ενεός*, Μανδραγόρας 2012. *Διγασάδικο*, Μανδραγόρας, 2016. *Η γυρισμένη γλώσσα του Επιμενίδη*, Μωβ Σκίουρος, 2019. Ποιήματά του έχουν μεταφραστεί στα γαλλικά και αγγλικά και έχουν συμπεριληφθεί σε διάφορες ανθολογίες. Παράλληλα ασχολείται με την τραγουδοποιία.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΚΟΛΙΤΣΗΣ

Γεννήθηκε το 1978 στη Θεσσαλονίκη. Είναι συγγραφέας πέντε ποιητικών βιβλίων και επτά βιβλίων με μελέτες και δοκίμια για τη σύγχρονη ποίηση. Τα ποιητικά του βιβλία είναι: *Η μνήμη του χαρτιού*, 2009, *Το τριβείο του χρόνου*, 2013, *Η σάρκα των προσωρινών*, 2015, *Σκάζοντας κρέας*, 2017 και *Σφαχτάρια στο λευκό*, 2020. Επίσης κυκλοφορούν τα δίγλωσσα βιβλία του: *Η σάρκα των προσωρινών και άλλα ποιήματα / Привремена кожа - Кожа после Одисея*, σε μετάφραση της Μ. Puslojić, ΥΚΣ, Βελιγράδι, 2019. *Η σάρκα των προσωρινών και άλλα ποιήματα / The flesh of the temporary and other poems*, σε μετάφραση του Y. Goumas, Romi publications, 2019.

